

ПІСЛЯДИПЛОМНА ПЕДАГОГІЧНА ОСВІТА В ПІДВИЩЕННІ РІВНЯ СОЦІАЛЬНО-ПРОФЕСІЙНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

Обґрунтовується необхідність підвищення рівня соціально-професійної орієнтації й створення соціально-культурної ситуації, сприятливої для неперервного розвитку в швидкозмінному соціально-професійному середовищі та сприйняття норм, цінностей, правил цього середовища й адаптації, індивідуалізації, інтеграції в ньому. Визначено шляхи соціально-професійної орієнтації та виокремлено компетентнісний підхід з метою формування компетентностей, достатніх для забезпечення рівня конкурентоздатності в «життєвому» середовищі.

Ключові слова: соціально-професійна орієнтація, підвищення кваліфікації, зміст освіти, методика, особистість, цінності, компетентність, конкурентоздатність.

Постановка проблеми

Вступ. Післядипломна педагогічна освіта, орієнтуючись на особистість, як суб'єкта взаємодії в освітньому просторі, покликана сприяти створенню умов для її гармонійного розвитку на засадах синергетичного підходу. Досягти цієї мети можливо завдяки: створенню соціально-культурної ситуації, сприятливої для підвищення рівня соціалізації; розробленню моделі соціально-професійно орієнтованого простору підвищення кваліфікації, здатного розвивати особистість та впливати на формування її психологічної сфери із врахуванням індивідуальних особливостей на засадах компетентнісного підходу; виокремленню у віковій періодизації критеріїв, характерних для контингенту, визначеного для підвищення кваліфікації на етапах розвитку; розробленню, експериментальної перевірки та впровадженню в практику неперервної освіти методик соціально-професійної орієнтації.

На сучасному етапі розвитку суспільства необхідно періодично коригувати як модель організації післядипломної педагогічної освіти, так і зміст підвищення кваліфікації слухачів. Реалізація моделі спрямовується на продуктивну суб'єкт-суб'єктну взаємодію учасників навчального процесу, результатом якого є сформованість компетентностей, достатніх для розв'язання лінійних та нелінійних завдань і забезпечення рівня конкурентоздатності в «життєвому» середовищі.

Динаміка суспільних й соціально-економічних змін, які відбуваються в Україні, Європі та світі, спонукають педагогічну науку і практику до створення післядипломної педагогічної освіти, здатної значною мірою задовольнити особистісні, суспільні, регіональні та державні потреби через побудову «продуктивного» навчального простору.

Аналіз останніх досліджень. Філософські, психолого-педагогічні й соціально-економічні освітні засади напрацьовані як українськими, так і зарубіжними науковцями, що є підґрунтям для аналізу та роздумів. У різний історичний період освітню теорію, методологію та методику соціального та професійного спрямування на різних етапах розвитку особистості із врахуванням ступеня розвитку суспільства представили у своїх наукових доробках В. Андрущенко, В. Бейлінсон, І. Бех, П. Блонський, Л. Ващенко, С. Гончаренко, М. Євтух, Г. Єльнікова, М. Згуровський, Д. Зуєв, І. Зязюн, В. Ільїн, В. Кремень, І. Лернер, Д. Локк, В. Луговий, А. Макаренко, В. Маслов, В. Олій-

ник, Й. Песталоцці, М. Степко, В. Сухомлинський, Н. Талізїна, Т. Титаренко, К. Ушинський, М. Ярмаченко та ін.

У соціально-професійно зорієнтованому процесі підвищення кваліфікації передбачається, що для життя і діяльності особистості важливий як внутрішній об'єм засвоєного, так і можливість його використання. В свій час це спонукало вчених винайти нову особистісну характеристику з метою фіксації освітнього результату — компетентність.

Компетентність включає такі складові: когнітивну (знання); операційно-технологічну (уміння); мотиваційну; етичну; соціальну; поведінкову. Оволодіння нею потребує організованості, значного інтелектуального розвитку: абстрактного мислення, само-рефлексії, визначення власної позиції, самооцінки, критичного мислення.

У сучасному світі особистість представляється за складовими компетентностей, які, характеризуючи її за мірою особистісних здібностей, дають змогу включитись у діяльність. Такий підхід передбачає їх певну ієрархію: найважливіші, основні, ключові, багатофункціональні, надпредметні і багатовимірні тощо.

Ключові компетентності ґрунтовані на якостях особистості та проявляються в певних способах поведінки, які спираються на психологічні функції, мають широкий практичний контекст, наділені високим ступенем універсалізації. Диференціювання навчання в післядипломній педагогічній освіті орієнтується на напрями суспільного знання, рівень сформованості яких дає змогу функціонувати в навчальному і життєвому середовищах, що сприяє оволодінню соціальним досвідом, навичками життя й трудової діяльності у межах швидкозмінного соціально-економічного середовища.

Мета статті — показати, як носії змісту навчання і засоби забезпечення його засвоєння в умовах післядипломної освіти забезпечують дидактико-методичну функцію в напрямі компетентісно спрямованого навчального процесу в умовах підвищення рівня кваліфікації. Їх універсальність забезпечує вивчення змісту освіти слухачами.

Виклад основного матеріалу

Соціально-професійну орієнтацію ми розглядаємо як комплексну науково обґрунтовану систему та як процес. А саме:

1. *Соціально-професійна орієнтація* — комплексна науково обґрунтована система змісту неперервної освіти й технологій (форм, методів, засобів) спрямування особистості в систему соціальних і професійних відносин у контексті синергетичного підходу з метою розв'язання лінійних та нелінійних завдань, формування компетентностей на різних етапах розвитку із врахуванням вікових особливостей, які дають їй можливість функціонувати в умовах швидкозмінного середовища в особистісному і суспільному відношенні відповідно до її соціального статусу, пов'язаного з професійною приналежністю (М. Піддячий. 2012 р.).

2. *Соціально-професійна орієнтація* — процес спрямування особистості в систему соціальних і професійних відносин, завдяки формуванню компетентностей на різних етапах розвитку із врахуванням вікових особливостей, які дають їй можливість функціонувати в умовах швидкозмінного середовища (М. Піддячий. 2012 р.).

Тенденції розвитку людини та суспільства спонукають психолого-педагогічну науку і практику об'єднати зусилля у напрямі розвитку післядипломної педагогічної освіти. Особливого значення набувають: теоретичні, методологічні, методичні, управ-

лінські засади навчально-виховних заходів; удосконалення інноваційних освітніх технологій; розвиток системи післядипломної педагогічної освіти в контексті синергетичного підходу [2; 3], на основі якого формується новий тип мислення і знання; забезпечення якості моніторингу освіти; об'єктивне оцінювання освітніх результатів. Основними чинниками, що впливають на динаміку розвитку особистості і держави є: соціальна ситуація, сприятлива для гармонійного розвитку особистості; соціально-економічне регіональне середовище, зацікавлене в підвищенні рівня фахівця; збалансований ринок праці; підготовлений педагог для розв'язання лінійних та нелінійних завдань у процесі суб'єкт-суб'єктної взаємодії; наявність ресурсів для розширення ключових діяльностей в умовах регіонального освітнього середовища тощо. Наявність зазначених чинників дає змогу створити продуктивне навчально-виховне середовище, сприятливе для формування рівнів компетентностей відповідно до етапів вікового розвитку особистості. У зв'язку з цим слід підкреслити, що на етапах вікового розвитку відбувається три фази входження в референтну зону: адаптація, індивідуалізація та інтеграція.

Організація освітнього процесу та зміст навчально-виховних заходів в системі загальної середньої освіти має сприяти формуванню в учнів достатнього рівня компетентностей для забезпечення їхньої конкурентоздатності у соціально-професійному середовищі [1; 4]. У зазначеному контексті потребує подальшого удосконалення стратегія підготовки учнів до життя й активної трудової діяльності. Очевидно, що шлях вирішення цієї проблеми знаходиться в площинах зміни суспільної ситуації та розробки науково обґрунтованих, практико-орієнтованих навчально-методичних комплектів для слухачів системи післядипломної педагогічної освіти. Одне із завдань впровадження в освітню практику комплектів — це оволодіння слухачами змістом і методиками спрямування учнів на продуктивну соціально-професійну взаємодію в умовах регіонального середовища на певному етапі їхнього розвитку.

Зазначимо, що такий підхід потребує аналізу напрацювань і врахування основних положень вікової психології, яка на основі конкретно-історичних та соціально-економічних умов виховання і розвитку визначила критерії вікової періодизації. Ці критерії співвідносяться не тільки з різними видами діяльності, а й з становленням психічних функцій, які визначають шлях саморозвитку і принципи навчання особистості.

Одним із критеріїв вікової періодизації розглядаються психічні новоутворення, характерні для певного етапу розвитку. Під час організації навчально-виховного процесу враховуються «стабільні» та «нестабільні» або критичні періоди розвитку. В період кризи відбувається якісна перебудова функцій і відносин особистості. Саме тоді відбуваються значні зміни в її розвитку, а перехід від одного вікового періоду до другого відбувається революційно. Як критерій вікової періодизації розглядаються провідні діяльності, які визначають процес формування основних психічних новоутворень, головні зміни в психологічних процесах, психологічні особливості особистості на конкретному етапі розвитку [5; 7].

Саме тому на виховання і розвитку особистості, становлення психічних функцій впливає соціальна ситуація та ключові діяльності. Разом з тим, соціальна ситуація зумовлює орієнтацію на цінності, які структуруються у процесі формування психологічної сфери особистості за допомогою ключових діяльностей.

Для життя і діяльності особистості важливий як внутрішній об'єм засвоєного, так

і можливість його використання (як сформованість морфологічних, так і функціональних (діяльнісних) якостей). Підхід — формування знань, умінь і навичок, що панував в освіті в умовах швидкозмінного ІКТ середовища впродовж багатьох років, практично вичерпав свої можливості. По-перше, обсяг знань, нагромаджених людством, став величезним. По-друге, стало очевидно, що функція освіти не зводиться лише до знаннєвого насичення особистості. Тому на сучасному етапі розвитку освіти фіксація освітнього результату та рівня сформованості має відбуватися за допомогою використання особистісної характеристики — компетентності.

Науковці й освітяни-практики мають об'єднати зусилля на формуванні компетентностей особистості з метою життєвої орієнтації та соціально-професійної взаємодії у регіональному середовищі, напрацьовуючи компетентнісний підхід за такою орієнтовною структурою:

- підґрунтям для формування компетентностей є знання, уміння, навички. Компетентність значно ширша за поняття знання, уміння, навички., оскільки вона включає не лише когнітивну (знання) і операційно-технологічну (уміння) складові, а й мотиваційну й етичну (ціннісні орієнтації), соціальну і поведінкову. Оволодіння учнями компетентностями потребує організованості, значного інтелектуального розвитку: абстрактного мислення, саморефлексії, визначення власної позиції, самооцінки, критичного мислення;

- особистість оцінюється за складовими сформованих компетентностей, які, характеризуючи їх за мірою здібностей, дають змогу включитись у діяльність;

- найважливіші компетентності особистості розглядаються нами за такою структурою: ключові; за видами діяльності; у сфері суспільного життя; у галузях суспільного знання; у галузях суспільного виробництва; за складовими психологічної сфери; у сфері здібностей; за ступенем соціальної зрілості та статусу:

- ключові компетентності ґрунтуються на якостях особистості і проявляються в певних способах її поведінки. Вони спираються на психічні функції, мають широкий практичний контекст, наділені високим ступенем універсалізації. До них належать: математична — уміння працювати з числом, числовою інформацією та володіння математичними вміннями; комунікативна (мовна) — уміння вступати в комунікацію з метою бути зрозумілим, володіння вмінням спілкування; інформаційна — володіння інформаційними технологіями, уміння працювати з усіма видами інформації; автономізована — уміння саморозвитку і самопрезентації, здатність до самовизначення, самоосвіти, конкурентоспроможності; соціальна — вміння жити і працювати з іншими людьми, близькими, в трудовому колективі, команді; продуктивна — вміння працювати і заробляти, здатність до створення власного продукту, уміння приймати рішення і нести за них відповідальність; моральна — готовність, здібність і потреба жити за загальнолюдськими моральними принципами;

- компетентності за видами діяльності (діялісна характеристика, адекватна класифікації діяльності): навчальна; ігрова; трудова; комунікативна; за об'єктом спрямування діяльності (людина – людина, людина – техніка, людина – художній образ, людина – природа, людина – знакова система); професійна — в галузі окремих класів і груп професій; предметна — спеціаліста в конкретній справі (спеціальності); профільна — орієнтація школи на профільне навчання;

- компетентності у сфері суспільного життя: побутова; громадянсько-суспільна; мистецька; культурологічна; фізична культура і спорт, відпочинок; освітня; медична; політична;
- компетентності у галузях суспільного знання (науки — знаннєвий аспект на профільних засадах): суспільно-гуманітарна; природничо-математична; технологічна; художньо-естетична; спортивна; філологічна;
- компетентності у галузі суспільного виробництва: енергетична; транспортна; зв'язок; оборонна; сільськогосподарська тощо;
- компетентності за складовими психологічної сфери: когнітивна (знаннєва); операційно-технологічна (діяльнісна); мотиваційна (емоційна); етична; соціальна; поведінкова;
- компетентності у сфері здібностей: фізична культура; розумова сфера; навчальна; практична; виконавча; творча; художня; технічна; педагогічна; психологічна; соціальна;
- компетентності за ступенем соціальної зрілості і статусу: готовність дитини до школи; соціальна зрілість випускника школи; соціальна зрілість молодого спеціаліста; соціальна зрілість спеціаліста із трудовим стажем; керівника;
- разом із зазначеною класифікацією компетентностей існують і рівні компетентностей, які знаходяться в прямій залежності від диференціації змісту навчально-виховних заходів. Їх діапазон від «повної некомпетентності» — нездатності розв'язувати проблеми і виконувати вимоги в життєвих та професійних ситуаціях — до «високої компетентності», яка забезпечує високий рівень конкурентоспроможності. Психолого-педагогічний інструментарій для цих рівнів компетентностей має поетапно розроблятися науковцями з метою вирішення проблем соціально-професійної орієнтації особистості в умовах швидкозмінного середовища.

Запропонований компетентнісний підхід зрозумілий і прийнятний не лише в освітній науці та практиці, а й у суспільстві, оскільки в ціннісну основу особистості закладаються компетентнісні складові, які на певному етапі вікового розвитку дають змогу піднести особистісні можливості до рівня достатнього для успішної соціально-професійної адаптації, результатом якої є забезпечення власного соціального пакету, а відповідно, і зростання регіонального та національного валового продукту за рахунок підвищення рівня продуктивних сил.

У зазначеному контексті особливого значення набуває розвиток особистості, зростання її професійної спрямованості, яке відбувається через вибір на певному етапі життя. Але вибір завжди обмежує і водночас спрямовує. Спрямовуючи активність особистості, вибір і мотивує, тобто емоційно забезпечує поступ до світоперетворень на подальшому етапі розвитку. Вибір є необхідною умовою смислового регулювання життя, механізмом координації трансформації життєвих смислів [6; 8]. Підставою конструктивного життєвого та професійного вибору є його цінність для особистості, цінність насамперед для її розвитку, зростання та майбутнього. У процесі здійснення особистісного життєвого та професійного вибору може виникати незадоволеність наявною світобудовою, способом життя, його продуктивністю на побутовому рівні та на рівні професійної спрямованості.

Забезпечити цим особистість може висококваліфікований наставник із набутим

«життєво-професійним» досвідом. Він має володіти системою знань, які дають змогу зрозуміти не тільки розвиток особистості, а й динаміку змін навколишнього середовища. У структурі особистості наставника, що здійснює навчання, виділяється інтелектуальна, діяльнісна й емоційно-вольова сфери. Інтелектуальним показником є багатогранна і багаторівнева система знань, в склад якої входять дидактико-методичні знання, професійне мислення, креативність, культура тощо. Професійне мислення характеризує сукупність наукових понять, теорії і закономірності основної спеціальності, а також «спеціального» навчання, які допомагають глибше зрозуміти розвиток особистості, стан середовища, економічних та інших процесів, аналізувати їх: осмислювати навчальну інформацію, використовувати сучасні технології учіння, готовність приймати практичні рішення з урахування ситуацій, що виникають.

На часі створення системи наукового управління освітніми процесами, яка допоможе зосередити зусилля співучасників на розв'язанні проблем навчально-виховного та навчально-виробничого характеру, сприятиме раціональній організації навчання і праці та продуктивному керуванню. Очевидно, що ефективною є система із загальним і спеціальним плануванням освітнього процесу, де дидактичні принципи розглядаються як основні положення про процес підготовки особистості до професійної діяльності відповідно до виховної і освітньої мети. У цьому випадку організаційні форми, зміст і методи навчально-виховного процесу визначаються дидактичними принципами, а від рівня володіння й уміння наставників застосовувати їх у процесі формування знань і практичних умінь залежить ефективність навчально-виховного процесу. У процесі проведення навчально-виховних заходів використовуються такі основні дидактичні принципи: науковість у навчанні; зв'язок теорії з практикою; виховний характер взаємодії; системність і послідовність навчання; доступність і «популярність» навчального матеріалу; наочність; свідомість, активність, міцність засвоєння знань і умінь.

Висновки

У соціально-професійно зорієнтованому процесі підвищення кваліфікації особистості на засадах синергетичного підходу передбачається використання засвоєного змісту та методики на компетентнісному рівні. Досягнення позитивних результатів можливе завдяки тісній взаємодії учасників процесу за умови створення соціально-культурної ситуації, сприятливої для підвищення рівня соціалізації; розробці моделі соціально-професійно орієнтованого простору підвищення кваліфікації, здатного розвивати особистість та впливати на формування її психологічної сфери із врахуванням індивідуальних особливостей на засадах компетентнісного підходу; виокремленню у віковій періодизації критеріїв, характерних для контингенту, визначеного для підвищення кваліфікації на етапах розвитку; розробці, експериментальній перевірці та впровадженню в практику неперервної освіти методик соціально-професійної орієнтації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зязюн І. А. Вузівська підготовка педагога до профільного навчання учнів старших класів / І. А. Зязюн // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методи навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: зб. наук. пр. ; Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України ; Вінниц. держ. пед. ун-т ім. Михайла Коцюбинського. — К. : Вінниця, 2004. — Вип. 4. — С. 3–11.

2. Кремень В. Г. Синергетика в освіті: контекст людино центризму: монографія / В. Г. Кремень, В. В. Ільїн ; Нац. академія пед. наук України. — К. : Пед. думка, 2012. — 368 с.
3. Педагогічна і психологічна науки в Україні : зб. наук. пр.: в 5 т. — К. : Пед. думка, 2012. — Т. 5. — 392 с.
4. Проблеми сучасного підручника: зб. наук. пр. / ред. кол., голов. ред. В. М. Мадзігон ; наук. ред. О. М. Топузов. — К. : Пед. думка, 2011. — Вип. 11. — 800 с.
5. Психологія здоров'я: учебник для вузов / под ред. Г. С. Никифорова. — СПб. : Питер, 2006. — 607 с.
6. Розвиток педагогічних наук в Україні і Польщі на початку ХХІ століття: зб. наук. пр. — Черкаси : Видавець Чабаненко Ю. А., 2011. — 740 с.
7. Селевко Г. К. Энциклопедия образовательных технологий: в 2 т. / Г. К. Селевко. — М. : НИИ школьных технологий, 2006.
 - Т. 1. — 2006. — 816 с.
 - Т. 2. — 2006. — 816 с.
8. Титаренко Т. М. Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності / Т. М. Титаренко. — К. : Либідь, 2003. — 376 с.

Поддячий Н. И.

ПОСЛЕДИПЛОМНОЕ ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ ОБРАЗОВАНИЕ В ПОВЫШЕНИИ УРОВНЯ СОЦИАЛЬНО-ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ОРИЕНТАЦИИ ЛИЧНОСТИ

Обосновывается необходимость повышения уровня социально-профессиональной ориентации и создания социально-культурной ситуации, благоприятной для непрерывного развития в быстроизменяющейся социально-профессиональной среде и восприятие норм, ценностей, правил этой среды, а также адаптации, индивидуализации, интеграции в ней. Определены пути социально-профессиональной ориентации и выделен компетентностный подход с целью формирования компетентностей, достаточных для обеспечения уровня конкурентоспособности в жизненной среде.

Ключевые слова: *социально-профессиональная ориентация, повышение квалификации, содержание образования, методика, личность, ценности, компетентность, конкурентоспособность.*

Piddyachyy M. I.

POSLEDYPLOMNOE PEDAGOGICAL EDUCATION IN THE INCREASE OF LEVEL OF SOCIALLY-PROFESSIONAL ORIENTATION OF PERSONALITY

The necessity of increase of level of socially-professional orientation and creation of sotsyal'no-kul'turnoy situation, friendly to continuous development in a bystroyzmenyayuscheysya socially-professional environment and perception of norms, values, rules of this environment, and also adaptation, individualization, integration, in her, is grounded in the article. The ways of socially-professional orientation are certain and kompetentnostnyy approach is selected with the purpose of forming of kompetentnostey of sufficient for providing of level of competitiveness in a vital environment.

Key words: *socially-professional orientation, in-plant training, maintenance of education, method, personality, values, competence, competitiveness.*